

Cesta a „cesty“ [2005]

Člověk je tvor, který je nejen „aktivní“ a který se nějak „chová“, ale který zejména „jedná“, „podniká“, programově rozvrhuje, vědomě plánuje; je to „Homo agens“, a zároveň, jak si uvědomujeme, „Homo viator“. Je k tomu však vybaven po mnohé stránce hůř než jiní tvorové: nevidí tak dobře jako rys nebo orel, neslyší tak dobře jako kočka nebo netopýr, jeho čich je mnohem horší než psí, v pohybu je mnohem pomalejší než kůň nebo levhart – a tak dále. Antropologové jako třeba Plessner přijali Gehlenovu charakteristiku člověka jako „nedostatkové bytosti“ (Mängelwesen, původně ovšem Herderův termín). Lidské „vrozené“ reflexy a instinkty jsou nápadně chudší než u jiných tvorů, a ještě časem „vyhasínají“ (nejsou-li cíleně udržovány a pěstovány, takže už ztrácejí svou „vrozenost“; to samo přece mluví proti „vrozeným ideám“ a také proti „apriori“, a dokonce už smyslovému). V jediné biologické vlastnosti drží tato „nedostatková bytost“ primát: ve velikosti a složitosti svého mozku. Ale ten vlastně sám nic „neumí“, ale všechno se musí „naučit“: při narození je to pouhý „hardware“ (navíc nedokončený). Novorozenec jakoby nic nevidí, ale ne proto, že mu oči ještě neslouží, ale protože se neumí dívat, nedovede správně zaostřit a rozpoznávat jednotlivé věci, a nedokáže jim ve svém teprve se ustavujícím vědomí dávat správné „místo“, chápat jejich význam.

Každý z nás těmihle začátky musel sám projít a musel se všemu důležitému postupně, byť zprvu dost rychle učit a naučit (takže si většinu toho „učení“ už nepamatuje); to dělá život opravdovou *cestou*. Od „přírody“ (Řekové říkali *fysei*, odvozeno od *fysis*) se toho sice každé lidské bytosti dostává velmi mnoho (a dokonce jedinečným způsobem, neboť není vskutku identických dvojníků), ale popravdě vzato v ničem z toho „jen přírodního“ není vlastně založeno nic specificky lidského. Je to zvláštní paradox: sama přírodní, biologická povaha člověka se postarala o to, aby každého lidského jedince takřka ze samé „přirozenosti“ donutila, aby její meze sám překročil. Člověk se rodí (ve srovnání s ostatními nejvyššími primáty) velmi předčasně, podle Portmannových výzkumů asi o rok dříve, než by měl – uvažováno na základě srovnání různých vývojových parametrů s ostatními primáty. A tohoto celého roku musí být řádně využito, aby novorozenec ještě v průběhu svého extrauterinního embryonálního údobí navázal sociální a zejména jazykové vztahy s jinými lidmi (zprvu s těmi nejbližšími, které má stále a trvale vedle sebe). Nezdaří-li se to, bude ve svém dalším životě postižen větší nebo menší deprivací, utrpí škodu na své „lidskosti“. Tak vypadá začátek jeho životní *cesty*, která je vždycky jen zčásti podobná jiným individuálním cestám, ale v něčem je vždy jedinečná a neopakovatelná. Jedinečnost každého člověka spočívá v jedinečnosti jeho životní cesty a je od této cesty neodlučitelná.

Jazykový úzus je jistě v mnohém užitečný (jsou to „cesty jazyka“, resp. „mluvy“), ale někdy může být také značně matoucí. Slovo „cesta“ může být např. chápáno dvojím zásadně odlišným způsobem. Zpředměťující myšlení, kterému tak často podléháme, se soustřeďuje na různé „cesty“ a „cestičky“, které byly někým prošlapány, vybudovány a udržovány, aby po nich mohli lidé „cestovat“. Ale pod „cestou“ můžeme mít na mysli také ten *pohyb* po cestách, které tu jsou sice k dispozici pro všechny, ale které samy v pohybu nejsou, které samy necestují, ale cestování jen usnadňují. „Plahočit se“ je totiž možno také bez takových cest; všichni to přece známe z vlastních drobných zkušeností nebo aspoň ze zpráv těch druhých: někdy se musíme prodírat kupředu „cestou-necestou“. Dochází k tomu tehdy, když nás naše putování zavede do *bezcestí*, kde už cesta skončila. V takových situacích si dobře uvědomujeme, jak důležité a potřebné jsou nejrůznější cesty, které pro nás prošlapali a vybudovali jiní. Ale běda těm, kteří se těmi vybudovanými cestami a silnicemi nechají vést, zavádět a ovládnout, zatímco sami zůstali bez vlastní orientace a bez vlastního cíle. Každá z těch prošlapaných a vybudovaných cest totiž vede tam i zpátky; a každá je nesmírně omezená a omezující, neboť je mnoho jiných směrů, záměrů a cílů, které jí jsou cizí, a nesmírně mnoho míst, kam tato určitá cesta nevede a kam nás nikdy nedovede. Kdo chodí jen po cestách (již hotových cestách), napodobuje v tom jen ty, kdo šli už před ním. Kierkegaard to jednou vyslovil aforismem velmi pregnantním, totiž že mnozí lidé docházejí k svým životním výsledkům podobně jako nezvedení školáci: podvedou svého učitele tím, že výsledky opiší z učebnice, místo co by úkol vypočítali sami.

V jednom bodě však onen aforismus přece jen kulhá: ve škole jsou (zásadně mají být) zadávané úkoly pro všechny žáky stejné. V životě tomu tak není: každý dostává svůj vlastní úkol, odlišný od ostatních. V tom přece především spočívá jedinečnost každého lidského života, nikoli v okolnostech. Kdo se vymlouvá na okolnosti, jen tím zamlouvá, že svůj životní úkol nepochopil nebo pochopit nechtěl, že si chtěl okolnosti vybírat podle svých chutí a nechutí. Ke každé životní cestě náleží také to, co je kolem ní, a to je nejen „přícestí“, ale celá krajina, celá země, doba, celý svět – a zejména také ti druzí. Dnes tak zdůrazňovaná soutěživost se jednostranně soustřeďuje na to, kdo bude nejlepší nebo dokonce jen nejvýkonnější, nejrychlejší na *téže* cestě. Cesty jsou beze vší pochyby nezbytné a užitečné; ale kdo chodí *jen* po vyšlapaných nebo dokonce vydlážděných a vyasfaltovaných cestách (i když se mu třeba někdy podaří „být první“), promarní svůj lidský život, protože neplní své jedinečné úkoly, své jedinečné poslání, k němuž je každý adresně jménem vyvolán a povolán.

Písek, 11. 8. 07 – LvH.
(opravy 13. 8.)